

HET GENTS KERKEPAD (Vervolg)

SINT-MICHIELSKERK - Sint-Michielsplein

De geschiedenis van de Sint-Michielskerk begint zowat omstreeks het jaar 1000 en zo mogelijk nog iets vroeger. In een charter van 1105 bevestigt Balderik, bisschop van Doornik - Noyon aan de Sint-Baafsabdij het patronaatschap over de kerk van Sint-Martinus-Ekkergerem en de daarvan afhankelijke Sint-Michielskapel. Hieruit blijkt dus dat er nog geen sprake was van een kerk maar wel van een kapel. Deze werd bediend door de geestelijken van Sint-Martinus. De drie priesters moesten in de 12de eeuw om beurten in de nabijheid van Ekkergeremkerk of in de buurt van de Sint-Michielskapel wonen. In het begin van de 14de eeuw voegde men er zelfs een vierde bedienaar aan toe.

Onder de parochianen van Sint-Michiels waren heel wat begoede lui die een rijkelijk steentje bijdroegen tot de uitbouw van hun kerk en parochie zodat al vlug de Sint-Michielsparochie belangrijker werd dan de Ekkergeremparochie.

Reeds tussen 1156 en 1169 greep de ontvoogding plaats die voor felle en jarenlange discussie zorgde tussen de twee parochies. De Gentse bisschop Cornelius Jansenius stelde daaraan een einde in 1561 door beide parochies een afzonderlijk statuut te verlenen.

In de jaren 1120 en 1125 en nog eens in 1212 werd de kerk door brand geteisterd. Telkens werd ze vlug heropgebouwd en waarschijnlijk maakte men van de gelegenheid gebruik om ze merkelijk te vergroten.

In een document uit 1244, dat handelt over de oprichting van een kapelanie, vermeldt men herhaaldelijk "ecclesia sancti Michaëlis Gandavensi". Op dat ogenblik is er dus reeds sprake van een kerk.

Wanneer de bisschop van Doornik in 1282 aan de karmelieten de toestemming geeft om zich te Gent te vestigen mogen zij dit doen mits zij de opbrengst van hun parochiale bediening delen met de kerk van Sint-Michiels.

In de daaropvolgende eeuwen richtte men nog een aantal kapelanijen op waardoor de kerk over ruimere inkomsten kon beschikken. Het gebouw moet toen reeds een behoorlijke omvang hebben gehad.

Aanwijzingen waaruit blijkt dat het stadium van kapel reeds lang achter de rug was en er reeds sprake is van een heus kerkgebouw situeren zich in het begin van de 14de eeuw. Dan geeft Symoen van Hale te kennen dat hij een groot venster aan de ingang en een kleiner in één van de kapellen wil bekostigen. Maar Symoen sterft nog vooraleer zijn plan werd uitgevoerd. Zijn erfgenamen zien zich echter verplicht na een proces met de schepenen van de Keure, toch

nog in 1357-1358 de vensters op hun kosten te laten plaatsen.

Op het einde van de 14de eeuw bezit de kerk reeds twee orgels - één groot en één positief - maar het gebouw zelf is reeds dringend aan restauratie toe. In het begin van de 15de eeuw drongen herstellingswerken zich op aan de toren. Een overeenkomst uit 1413-1414, tussen Jacoppe de Wielmakere - ontvanger van de Sint-Michielskerk - en Arent vanden Sande - steenkoper uit Vilvoorde -, spreekt van de levering van goede "Dieleghemsche steenen wel ende reinlic gehauwen" die zullen gebruikt worden bij de herstelling van de toren.

De vrouwenfiguren en koppen in het noord- en zuidportaal dateren waarschijnlijk uit die periode.

Al vlug zag men echter in dat de herstellingen slechts lapmiddelen waren en dat bovendien het gebouw zelf te klein werd om aan de stijgende behoeften te voldoen. Men besloot dan maar een nieuwe grotere kerk te bouwen.

Uit de stadsrekeningen van 1440-1441 blijkt dat ter gelegenheid van de eerste steenlegging van de nieuwe kerk men voor de werklieden een "tractement" betaalde. Naast een aantal notabelen en schepenen uit Gent was ook de hoogbaljuw van Vlaanderen Colaard van Commere bij die gelegenheid aanwezig.

Eerst bouwde men de west- of torenzijde, waaraan men nog bezig was in 1480. In 1508 werden de kruispijlers opgetrokken en het groot venster in de kruisbeuk gestoken. Tussen 1508 en 1510 voltooiden men het transept en in 1512 werden de, op kosten van Lieven van Pottelsberghe hergoten zes klokken, in de dakruiter opgehangen.

Wegens gebrek aan de nodige fondsen moest men in 1526-1527 een grote loterij organiseren. Het schip van de kerk stond in 1528 onder dak maar aan de kapellen werd er toen nog naarstig gewerkt.

Alhoewel de westgevel reeds voltooid was in 1514 vermelden de rekeningen van 1539 de aankoop van Vlaamse arduin die zal verwerkt worden in het groot portaal.

De toren, waarschijnlijk het meest problematische deel van de ganse Sint-Michielskerk, was in 1550 nog maar een huis hoog opgetrokken. In 1566 waren amper twee geledingen afgewerkt.

Om de werken te kunnen bekostigen organiseerde men geldinzamelingen onder de parochianen, zoals in 1506, en verleende de stad subsidies - onder andere 20 pond groten in 1516.

De werken aan de kerk waren midden de 16de eeuw toch zo ver afgeraakt dat er reeds een aantal kunstwerken in ondergebracht konden worden. Dit blijkt althans uit de verslagen over de beeldenstorm in 1566. Toen echter tijdens het "Wonderjaar" de onlusten uitbraken had men een aantal kunstwerken uit voorzorgsmaatregel een veilig onderkomen bezorgd. Marcus van Vaernewijck somt er een aantal op in zijn "Beroerlicke Tyden" zoals: "die constighe tafel gheschildert van wit en zwart, van den name Jhesus, daer veel helighen dien

hooghen name loven ende aanbidden, ende den inghel Sente Michaël int midden" met daaronder "eene helle, van eene meester Jaspar", waarmee waarschijnlijk Geraard Horenbaut wordt bedoeld. Verder vermeldt hij nog "een tafereel daer buten Sente Pieter ende Sente Pauwels gheschildert es, ende boven ander dynck, tot devocie verweckende" van een onbekend kunstenaar, "d'hystorie van den motalen serpente in de woestijne" van Lucas de Heere en "het costelic weerck ende autaertafele, dat mer. Claeys Triest, heere van Hauweghem, hadde doen maken" van Jan d'Heere.

Toch had men niet alle waardevolle kunstwerken tijdig kunnen verbergen. Zo vermeldt van Vaernewijck de beschadiging van een "albasten tafelkin... met daerboven een Oordeel" dat meester Charles Claeysone had doen maken en het beeld van Sint-Jacob - geplaatst op de preekstoel bekostigd door raadsheer Jacob Hesslins.

Het groot orgel in de zuidelijke kruisbeuk, destijds geschonken door Lieven van Pottelsberghe, kon op het laatste nippertje gered worden door het moedig optreden van een toeschouwer. Hij kon de beeldenstormers er van overtuigen het instrument ongeschonden te laten op belofte van een uitgebreid drinkgelag. Daardoor bleven ook de geschilderde glasramen van de kerk ongedeerd.

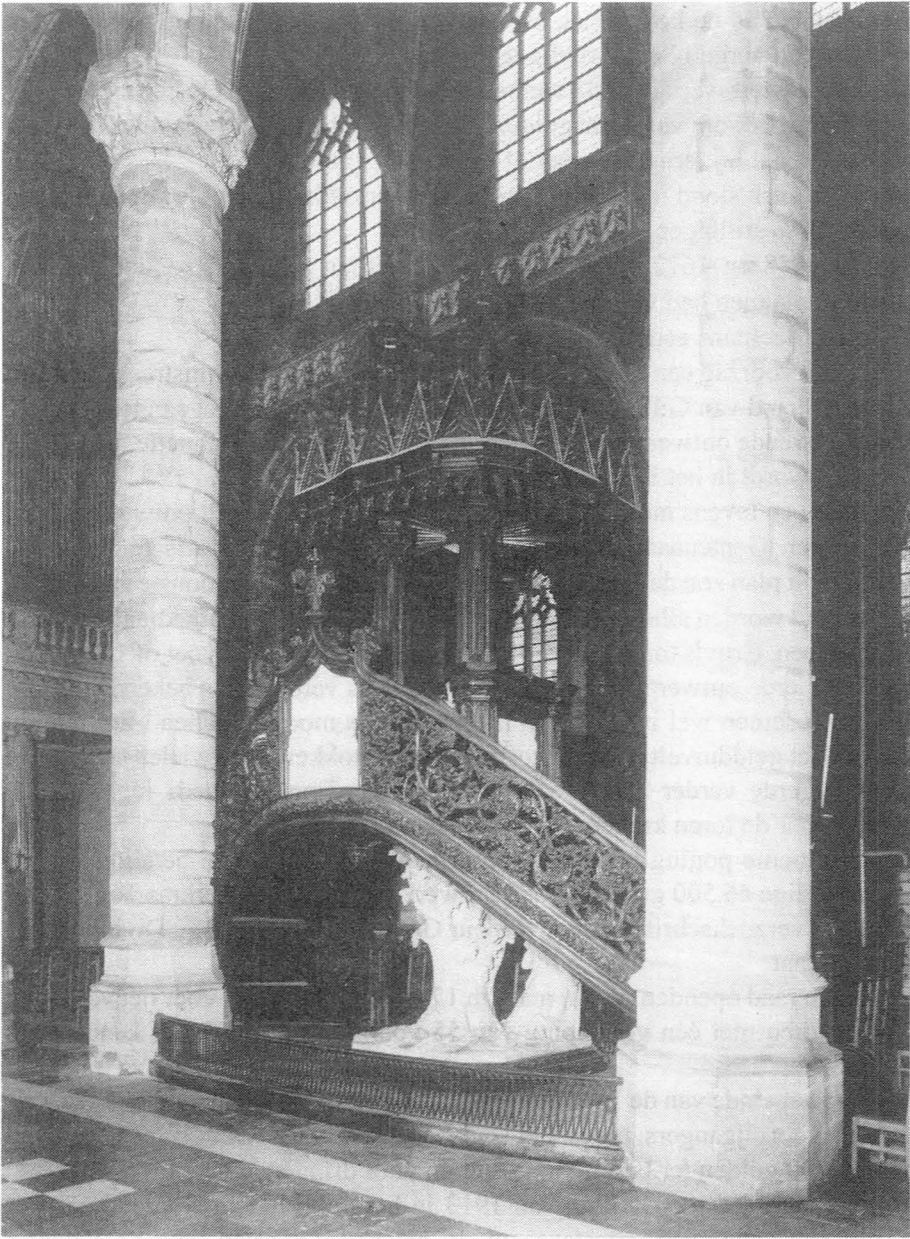
Tijdens de tweede beeldenstorm, in 1578, bleef er weinig ongeschonden van hetgene men de eerste keer had kunnen redden.

De kerk kreeg zelfs een derde inval te verduren op 10 maart 1597. Toen vernielden de geuzen de ondertussen nieuw geplaatste meubelen en kunstwerken en stalen ze het ijzer en het lood van de daken.

Waarschijnlijk was het Romaanse koor van de oude kerk nog in gebruik om er de kerkdiensten in te laten doorgaan tijdens het optrekken van de nieuwe delen. Zeker is dat tijdens de Calvinistische Republiek in 1579 het oude koor met de grond gelijk gemaakt werd om een rechte straatverbinding tot stand te brengen tussen Onderbergen en de Koornlei. Zodoende zag men zich verplicht in 1585-1586 houten schutsels te plaatsen om het nieuwe deel van de kerk af te sluiten. Het zou echter nog tot 1623-1624 duren vooraleer aan de bouw van het nieuwe koor zou begonnen worden waarbij men gebruik maakte van de oude fundamenten. De aartshertogen Albrecht en Isabella legden de eerste steen in 1623. Om de financiële lasten te helpen delgen verkreeg het Gentse stadsbestuur op 21 maart 1619 van de hogere overheid de toelating een belasting van één stuiver te heffen op elke zak verkocht graan. De toelating was geldig voor drie jaar en moest steeds hernieuwd worden. De laatste keer dat dit gebeurde was in 1672.

Door de trage vordering van de werken is het niet uitgesloten dat ondertussen de oorspronkelijke plannen verloren gingen en men zijn toevlucht zocht tot improvisatie.

Toen in 1630 de grote koorvensters moesten geplaatst worden kregen de bouwmeesters Tobias d'Oosterlinck, Lieven Pien en Lieven Sanders opdracht

Preekstoel van de St.-Michielskerk.

de vensters van de kathedraal, Sint-Jacobs en andere kerken op te meten om daarvan een vergelijkende studie te maken.

Het koorgewelf werd in 1648 aanbesteed en aan Thomas d'Oosterlinck toegevoerd voor de som van 1100 gulden. Deze zag echter zijn werk afgekeurd met als gevolg dat hij terug van voor af aan kon beginnen.

De ganse kerk stond in het droge in 1650 maar ondertussen bleven de werken aan de toren stilliggen.

Tussen 1658 en 1672 werd aan de toren verder gebouwd zonder dat men concrete plannen had voor de afwerking ervan.

Er waren nochtans een viertal plannen opgemaakt geweest.

Het eerste voorzag een toren van 350 voet hoog, dateert van omstreeks 1652 en is van de hand van Gillis Bonjours. Het plan werd echter niet aangenomen.

Van het tweede ontwerp maakte men in 1658 een houten maquette die nu nog bewaard wordt in het Bijlokemuseum.

Het derde en tevens meest prestigieuze, is een plan uit 1662, ontworpen door de geboren Gentenaar Lieven Cruyl, op dat ogenblik vicaris te Wetteren. Volgens dit plan zou de Sint-Michielstoren de hoogste en schoonste van de stad en het land worden alhoewel toch iets minder hoog dan de kathedraaltoren van Antwerpen. Cruyls toren zou een hoogte bereiken van 470 voet of 134 meter. Van het vierde ontwerp, van Gillis Wyckhuys, is verder niets bekend.

Het zal iedereen wel bekend zijn dat van al die mooie plannen niets terecht kwam. Het geldduiveltje kwam nog maar eens stokken in de wielen steken. De stad weigerde verder haar medewerking. Meer nog, de reeds ingezamelde gelden voor de toren kregen een andere bestemming.

In een ultieme poging het stadsbestuur aan te porren tot de betaling van de achterstallige 46.500 gulden voor de afwerking, richtte de kerkraad op 19 juni 1743 een verzoekschrift aan gouverneur Graaf van Coningsegg. Dit bleef zonder resultaat.

Ten einde raad openden ze dan maar in 1745 een intekening voor het verhogen van de toren met één verdieping van 55 voet. Ook dit initiatief kende geen succes.

Toen op het einde van de 18de eeuw de toren begon af te brokkelen met gevaar voor de voorbijgangers, moest het stadsbestuur noodgedwongen een hulpgeld van 24.000 gulden ter beschikking stellen voor dringende herstellingen.

Met de wereldtentoonstelling van 1913 in het vooruitzicht werden heel wat historische gebouwen gerestaureerd. In het kader hiervan tekende Valentin Vaerwyck een nieuw torenontwerp. Daarbij liet hij zich inspireren door het ontwerp van Lieven Cruyl.

Nu was het echter de oorlog die roet in het eten kwam gooien tot in 1918 het plan weer te berde kwam. Vaerwyck paste het weliswaar wat aan. Zo voorzag hij een torenbekroning onder de vorm van een verguld Sint-Michielsbeeld. Om zijn plan wat geloofwaardiger te maken en onder invloed van de naoorlogse

euforische toestanden noemde hij zijn toren een "Monument van de Zegepraal". Maar de toren... die bleef steken op 23,67 meter.

De Franse bezetter verbood op 30 augustus 1798 de kerkelijke diensten. De Sint-Michielskerk werd omgevormd tot "Tempel der Wet" of "Decadaire Tempel" om daarin de eredienst van de godin van de rede te houden. Daartoe verwijderde men de godsdienstige symbolen. Naast het slopen van de portalen, de elf kapellen van de benedenkerk en de tien van de bovenkerk, het hoogaltaar, het koorgestoelte, de preek- en biechtstoelen, haalden de Fransen bovendien de beelden van de twaalf apostelen in de middenbeuk van hun voetstuk. De schade werd later op 114.607 gulden geraamd.

Krachtens het concordaat tussen de paus en Napoleon werd de kerk op 12 april - 22 germinal an 10 - terug gegeven aan de eredienst. Het zou echter nog tot 5 juni duren vooraleer de eerste godsdienstoefeningen er in doorgingen, vijf dagen later gevolgd door de verkoop van de objecten die voor de nieuwe ritus hadden gediend.

De toren bleef zonder dak tot 1824 zodat men bij regenweer kletsnat werd in het portaal. Voor het eerste klokkegelui moest nog gewacht worden tot 17 november 1825, na het bouwen van een nieuwe klokkenstoel.

Om de schade te herstellen, aangericht door de Fransen, greep in 1825 een ernstige restauratie plaats.

In 1890 werd de ganse kerk van haar bepleistering ontdaan.

De sacristie, in 1650-1651 vermoedelijk opgetrokken op de plaats van de vroegere, moest in 1908 deels afgebroken worden bij de aanleg van de nieuwe Sint-Michielsbrug. Gebruikmakend van de oude plannen breidde architect Modeste de Noyette haar terug uit in 1909. In datzelfde jaar stond hij ook in voor de plannen van de restauratie van het westportaal.

De laatste restauratiecampagne, ingezet in 1967, vond plaats onder leiding van het architectenbureau Adriën Bressers.

Het gewezen kerkhof van Sint-Michiels

Slechts weinigen die nu over het Sint-Michielsplein lopen realiseren zich dat ze zich in feite op het gewezen Sint-Michielskerkhof bevinden. Jozef II vaardigde op 18 juli 1784 een verbod uit nog langer te begraven in kerken en kapellen, verbod dat hij op 1 november daaropvolgend uitbreidde tot het begraven binnen de steden.

Op 1 december 1784 kocht de stad een perceel grond van 599 roeden aan, op een niet nader bepaalde plaats, voor het aanleggen van een nieuw kerkhof voor de parochianen van Sint-Niklaas, Sint-Michiels en Sint-Martinus-Ekkerghem. De kostprijs bedroeg 2265 gulden.

Aangezien de lijken niet bij dag mochten vervoerd worden, bracht men ze on-

der in het lijkhuis van de kerk om ze dan 's avonds met een lijkwagen naar het nieuw kerkhof te vervoeren. De Sint-Michielskerk bezat langs weerszijden van het hoofdportaal een lijkkamer.

Reeds in 1785 is er sprake van een zelfgemaakte weg over het oud kerkhof tussen de Sint-Michielsbrug en de Toren- of Turrepoortbrug. De kerkfabriek verkocht op 18 november 1785 het kerkhof aan de stad voor 200 ponden groten. Een clause opgenomen in de verkoopsvoorwaarden vermeldt dat het gewezen kerkhof ten eeuwige dage onbebouwd moet blijven tot "sieraad van de kerk en tot den publieken dienst". Ongetwijfeld zal ook het respect voor de doden bijgedragen hebben tot het nemen van dit besluit.

De broederschappen en gilden

Een aantal broederschappen en gilden kozen de Sint-Michielskerk uit om er hun godsdienstige bijeenkomsten te houden.

De broederschap van het H. Kruis ontstond toen de kerk enkele stukjes hout van het kruis van Christus ten geschenke kreeg. Pastoor Bauters en Gillis de Blasere, heer van Hellebus, namen het initiatief voor de stichting. Op 6 december 1600 keurde paus Paulus V de oprichting goed. De instelling van de broederschap greep plaats in aanwezigheid van de aartshertogen Albrecht en Isabella.

De broederschap van O.L.Vrouw, reeds vermeld in 1410, werd heropgericht op 24 april 1803 door bisschop Fallot de Beaumont.

Verder vermelden we nog: de broederschap van O.L.Vrouw van Loretten, ingesteld op 31 maart 1682; de broederschap van de aartsengel Michaël, begonnen op 27 juni 1690; de broederschap van Jezus, Maria en Anna, opgericht in 1694, de broederschap van het H. Sacrament des Altaars, ingesteld op 28 september 1712 door bisschop Philip-Erard van der Noot en de broederschap van de H.H. Engelen, gesticht op 21 juni 1816.

De broederschap van Sint-Ivo ontstond uit de verering van deze heilige door de "practisijnen" bij de Raad van Vlaanderen. Sint-Ivo is trouwens de patroonheilige van de advocaten. Als stichter van het gilde duidt men Vincent de Roose, licentiaat in de beide rechten, aan. De oprichting werd goedgekeurd bij bulle verleend door paus Innocentius XI op 8 januari 1677. De statuten dateren van 4 mei van datzelfde jaar. Eén van de artikelen bepaalde dat de leden van het gilde kosteloos ten dienste moesten staan van de weduwen, wezen, gevangenen en behoeftigen. Om als lid aanvaard te worden moest men voldoen aan drie voorwaarden: als erkend rechtsgeleerde ingeschreven zijn in de officiële lijst, het bewijs leveren van zijn kunde en welbespraaktheid en van goed gedrag zijn.

Naast de broederschappen hadden verschillende ambachtsgilden hun altaar in de Sint-Michielskerk.

Koorgestoelte van de St.-Michielskerk.

De vleeshouwers, de leertouwers en de handschoenmakers kregen het altaar van Sint-Gillis toegewezen, de pijnders het altaar van Sint-Juliaan, de schipmakers het altaar van Vinderhoute en de busschietters de kapel van Sint-Antoon.

Het gilde van de H. Zacheus, opgericht op 9 maart 1655, verenigde de Gentse taverniers. De statuten dateren van 28 april 1656. Niemand mocht te Gent bier tappen zonder lid te zijn van deze gilde. Samen met de andere coöperaties schafte men haar af op het einde van de 18de eeuw.

Het interieur

Onder het doksaal vindt men de gedenksteen ter nagedachtenis aan de gesneuvelde parochianen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het is een werk van de Gentse beeldhouwer Gust Cornelis. Bovenaan prijkt een Sint-Michielsbeeldje samen met de wapenschilden van België en Gent. Oorspronkelijk was het de bedoeling deze gedenksteen in arduin uit te voeren. Toen deze wat te lang op zich liet wachten goot G. Vindevoghel uit Gentbrugge hem in het brons. Joseph Cornelis stond in voor de plaatsing in 1926.

Vooraleer men de ruimte naast de toren inrichtte als lijkkamer was er de diskamer of tafel van de H. Geest in ondergebracht. Daar deelde men de broden, verbonden aan begrafenissen en jaargetijden, uit aan de armen.

De vroegere preekstoel, uit 1696, van de hand van Jan Baptist Helderberg werd door de Franse bezetter vernield. De huidige, in mahoniehout, is het werk van vader en zoon Franck en dateert van omstreeks 1846. Vader Franck stond in voor het houtwerk en zijn zoon voor de witmarmeren beeldengroep "Jezus die de blinde van Jericho geneest".

De drie halverheven beeldhouwwerken op de kuip beelden respectievelijk uit: "Het sermoen van Christus op de berg", "Christus onder de leraren" en "Christus geeft aan zijn apostelen de opdracht het Evangelie te verkondigen". Achteraan op het meubel: "De hemelvaart van Christus".

Het oudst bekende hoogaltaar dateerde uit het laatste kwart van de 17de eeuw. Gery Picq tekende een eerste ontwerp en Arnaut Quellin het tweede. Voor de uitvoering deed men beroep op Norbert Sauvage. Omaar Donckers verzorgde het beeldhouwwerk waarvoor Pieter Leplat de tekening leverde. Het werd beschilderd door Jan van Cleef.

Architect Louis Minard ontwierp het huidig hoogaltaar. Het werk werd aanbesteed op 8 april 1857 voor 52.000 goudfrank en uitgevoerd in 1859. De engelenbeelden die het versieren zijn van de hand van J. Van Arendonck uit Antwerpen. Nog voor de volledige afwerking liet het ontwerp een golf van protest ontstaan bij een aantal kunstminnende Gentenaars, die het geheel maar een "misbaksel" vonden.

Dit altaar vervangt een vroeger uit 1717, waarvan Jan Pieter van Bourscheit uit Antwerpen het beeldhouwwerk leverde. Een in hout gesneden beeld van de Maagd van Gent behoorde tot de voornaamste versiering ervan. Het werd ingewijd op 18 januari 1719.

Het neo-gotisch koorgestoelte dateert uit de 19de eeuw en werd ontworpen door August Van Assche. Het kwam in de plaats van een vroeger gestoelte door Pieter de Sutter gemaakt in 1721-1723.

In de loop van haar bestaan bezat de Sint-Michielskerk diverse orgels.

Reeds in 1392 maken de archieven gewag van twee orgels, één groot en één positief.

Meester Pieter "de orghelmakere" betaalde men in 1438 "van beede de orghelelen te acordeerne (stemmen), ende te zuverne de pipen van den ghestove (ontstoffen van de pijpen)".

Tussen 1530 en 1540 krijgt Cornelis de Moor opdracht om voor de Sint-Walburgiskerk te Oudenaarde een nieuw orgel te bouwen dat nog groter en mooier moest worden dan dit in de Sint-Michielskerk. Alhoewel zijn naam niet voorkomt in de kerkarchieven van Sint-Michiels, neemt men aan dat ook hij de bouwer is van het instrument waarnaar in zijn opdracht wordt verwezen. Voor het Oudenaardse orgel moest hij de beelden van "St. Michaël ende andere santen" en de wapens van de heer van Vinderhoute vervangen door andere. Die heer van Vinderhoute was niemand minder dan Lieven van Pottelsberghe, die trouwens het orgel bekostigde. Volgens Marcus van Vaernewijck was het een "constich stick met 3000 pijpen". Het bevond zich in de zuiderkruisbeuk waar nu nog een geëffend oog de sporen kan waarnemen die de draagbalken in de muur nalieten.

In de loop der tijden leverden heel wat orgelbouwers hun bijdrage aan de "orgelhistorie" van de kerk. Zo zijn de namen bekend van: Heynderick Sagtmoortele (1556), Charles Blancquaert (1560-1576), Crispijn Carlier (1596), Matthias Langhedul (1609), Gheert Medaert (1632), Pieter vander hagen (1634), Robert Gordon (1644-1648), Jean de Roijere (1662), Nicolas van Roy (1662), Nicolas Langlee of Langlet (1674), Pieter Middaert (1684), J.P. de Forceville (1705), Pieter van Peteghem (1746-1761), Petrus de Volder (1817), Evarist Lovaert (1864), J. Vergaert en Deprez (20ste eeuw).

De orgelkast van het huidig instrument dateert uit 1817 en is gemaakt door meester-schrijnwerker Velleman.

In 1940 kreeg Jules Anneessens uit Menen de opdracht een nieuw orgel te bouwen. Door de oorlogsomstandigheden kon de uitvoering ervan niet doorgaan. In 1951 voerde zijn zoon Paul het enigszins gewijzigd plan dan toch uit. Het oorspronkelijk project voorzag een orgel met 47 spelen. Door financiële problemen moest men zich echter beperken tot een instrument met 36 spelen.

Orgel van de St.-Michielskerk.

Organist Gabriël Verschraegen van de Sint-Baafskathedraal speelde het in. Het Sint-Ceciliabeeld boven op het orgel is vermoedelijk van de hand van Frans Gyselbrecht - gezegd van Bevere, uit Gent die het in 1735 beeldhouwde voor het Gregoriaans Seminarie of "Choraelhuis".

De oudste vermelding van de klokken van Sint-Michiels gaat terug tot 1392. In 1414 hing men een nieuwe klok in het oude torentje van de kerk.

Op kosten van Lieven van Pottelsberghe werden in 1522 zes klokken gegoten en opgehangen in het vieringtorentje.

In 1617 is er sprake van enkele grote en kleine klokken die de reeds bestaande kwamen aanvullen om "te doen spelen eeneghe gheestelijcke liedekens", een beiaard dus die vermoedelijk bleef bestaan tot in het begin van de 18de eeuw. Omstreeks 1618 voerde Grognaerd enkele werken uit aan het klokkenspel, gevolgd door Paeschier Mellaert in 1633.

De complete beiaard verdween in 1744 in de smeltkroes van de Antwerpse klokkengieter Georges du Mery, op dat ogenblik werkzaam te Brugge. Zijn opdracht bestond er in vijf nieuwe klokken te gieten. Op 18 maart 1744 kwamen Michaël, Gabriël, Raphaël, Maria en Anna te Gent aan. Hun bronzen stem was voor het eerst te horen op paasavond 1744.

Wat er met de klokken tijdens de Franse tijd gebeurde blijft een open vraag. Wel is bekend dat Sint-Michiels op 25 maart 1803 de toelating kreeg de klokken te luiden. Daartoe hing men twee nieuwe bedewekkers in de toren: de Michaël (1450 kg) en de Gabriël (950 kg). Beide waren gegoten door Andreas van den Gheyn uit Antwerpen. In 1826 kregen ze het gezelschap van de Raphaël (875 kg).

De Duitsers namen op 2 augustus 1943 de Michaël en de Gabriël in beslag. De Raphaël onderging het zelfde lot op 3 januari 1944. Hij werd naar Hamburg vervoerd waar men hem in de "Nord Deutsche Affinerie Gesellschaft" versmolt voor minder vreedzame doeleinden.

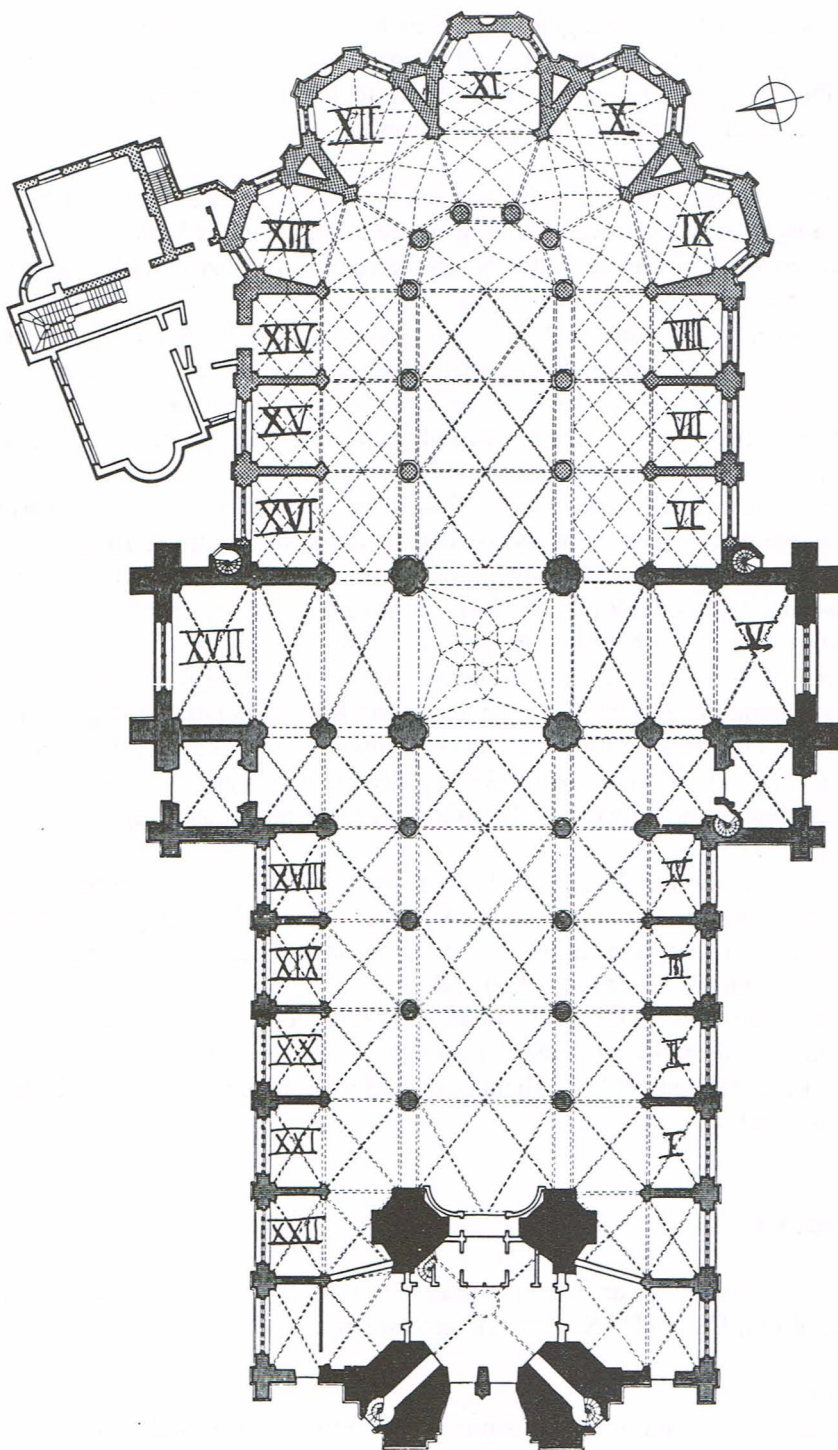
De firma Goossens uit Gent leverde in 1953 drie nieuwe klokken die dezelfde naam kregen als hun voorgangers. Ze wegen respectievelijk 1715 kg, 1200 kg en 890 kg. Ze zagen het levenslicht in de gieterij van de firma Petit en Fritsin, Aarle Rikstel in Nederland.

De kapellen

Voor onze wandeling langsheen de kapellen volgen we de nummering zoals aangeduid bij Berten De Keyzer (zie grondplan).

Kapel I.

Schilderij: "De H. Familie" (H. Anna, O.L. Vrouw en Jezus) door Gaspar de Craeyer (1584-1669). Het werd samen met een ander doek gestolen tijdens de

Grondplan van de St.-Michielskerk, naar Bertin De Keyser.

nacht van 31 maart 1974. De dieven sneden het ruwweg uit de lijst. Op 19 mei 1974 vond de B.O.B. van Nijvel de beide doeken terug te Asse samen met nog drie schilderijen afkomstig van een inbraak in de kerk van Sleidinge.

Schilderij: "Christus verschijnt aan de ongelovige Thomas" door Antoon vanden Heuvel (±1600-1677). Het doek is afkomstig uit kapel III.

Kapel II.

Vroeger H. Geestkapel en onderhouden door de familie Moortgat.

Schilderij: "O.L.Vrouw van Smarten tussen twee wenende engelen" uit 1629, door Antoon vanden Heuvel. Het doek is afkomstig van de kapel van het H. Kruis (kapel XVII). Daar hing het boven een grafsteen gebeiteld door Hubert Anicq en door de Fransen vernield in 1799. Grafsteen en schilderij vormden één geheel.

Schilderij: "Het zweetdoek van Veronica" (20ste eeuw) door Jos Janssens.

Beeld: "Ecce Homo" in gepolychromeerd hout. Vermoedelijk uit de 17de eeuw. Calvarieberg: eind 19de-begin 20ste eeuw.

Kapel III.

Vroeger de Gembloerskapel en onderhouden door de familie van der Haeghen.

Schilderij: "Aanbidding der Wijzen" toegeschreven aan Jan van Cleef (Venlo 1646-Gent 1716).

Schilderij: "De legende van Sint-Hubertus" uit 1666, door Jan Boekhorst (of van Bockhorst), bijgenaamd Lange Jan (Münster 1605-Antwerpen 1668).

Biechtstoel uit 1625, door François Cruyt. De beelden van David en Maria-Magdalena zijn van Michiel vander Voort (Antwerpen 1667-†1737).

Kapel IV.

Vroeger Sint-Annakapel en onderhouden door de familie van Pottelsberghe.

Schilderij: "Terugkomst van de H. Familie uit Jeruzalem" door Antoon vanden Heuvel.

Zuiderportaal.

Een console in Ledische steen van vier koppen die vermoedelijk dateert uit de 14de of 15de eeuw.

Kapel V.

In deze kapel, tevens zuidertransept, bevond zich vroeger het doksaal. Het werd afgebroken in 1830. Men neemt aan dat zich hier de privékapel van Lieven van Pottelsberghe bevond.

Nu is het de kapel van de broederschap van Loreto, opgericht door de bedevaarders uit de parochie naar dit bedevaartoord in Italië.

Schilderij: "De boodschap van Maria" uit 1810, door André Lens (Antwerpen

1739-Brussel 1823). Oorspronkelijk schilderde Lens de engel zonder vleugels. Op verzoek van de kerkfabriek schilderde hij later de vleugels erbij.

Schilderij: "De Hemelvaart van Maria" uit 1811, door Jos François.

Schilderij: "De genezing door voorspraak van O.L.Vrouw" door Jacob van Oost (Brugge 1600-1671). Dit werk schonk mevrouw Vander Haeghen aan de kerk na bemiddeling van pastoor Breydel.

Het altaar, waarvoor Lodewijk Roeland de tekeningen maakte, werd deels afgebroken in 1899 omdat het niet conform was met de stijl van het geheel. Onderaan het altaar, in wit marmer, de H. Familie in een festoen van bloemen en vogels en de engeltjes links en rechts door N. Helderberg.

Beeld: "Madonna en het kind" door Rombaut Pauwels of Pauli (Mechelen 1635-1700). Het is een vrije copie van het Madonnabeeld van Michel-Angelo te Brugge. Het beeld behoorde vroeger tot het patrimonium van de in 1799 afgebroken Jezuïetenkerk in de Volderstraat.

Beeld: "H. Livinus" door Laurent Delvaux (Gent 1696-Nijvel 1778). Dit beeld stond onder de preekstoel van de afgebroken Jezuïetenkerk. De koperen vergulde platen van de kuip van deze preekstoel behoren nu tot de verzameling van het Bijlokemuseum.

Beeld: "H. Amandus", in geknielde houding, door J.F. Franck. Dit plaasteren beeld is een geschenk van senator Maertens-Pelckman uit 1854. Het plan om het in marmer uit te voeren ging niet door.

Epitaaf: in koper uitgevoerd door Leon Geeraert ter nagedachtenis van de Gentse senator Theodoor Leger, overleden in 1913.

Kapel VI.

Kapel van de Gelovige Zielen. Vroeger kapel van de H. Zacheus.

Altaar: in marmer en uitgevoerd door August Portois. Het werd geschonken door Pieter van Hoorenbeke, deken van de broederschap van de Gelovige Zielen.

Schilderij: "De verlossing van de zielen uit het Vagevuur" door Jozef de Cauwer (Ronse 1780-Gent 1854).

Schilderij: "Jezus geneest de blinde van Jericho", eveneens door Jozef de Cauwer en door hem in 1825 aan de kerk geschonken.

Epitaaf van Petrus Jozef van Hoorenbeke d'Overbrouck, overleden in 1799, en zijn echtgenote Theresia Margarita Hamelinck, overleden in 1769.

Op de scheidingsmuur tussen de kapellen VI en VII: een witmarmeren beeld en epitaaf van de familie Coussens (Guilielmus †1766 en Francisca †1786). Karel van Poucke (Diksmuide 1740-Gent 1809) maakte het beeld in 1788 voor de som van 1.000 gulden.

Kapel VII.

Kapel van de H. Franciscus a Paulo. Vroeger Sint-Joachimkapel en onderhouden door de familie van der Haeghen.

Schilderij: "De H.H. Carolus Borromeus, Sebastiaan en Rochus roepen de voorspraak in van Christus over de pestlijders in Milaan (1538-1584)". Het is een werk van Karel van Mander of vander Mander (Delft 1609-Kopenhagen 1670). Het werd door de familie d'Hane aan de Sint-Sebastiaanskapel (kapel X) van deze kerk geschonken.

Schilderij: "H. Franciscus a Paulo" door Jos de Ribera - bijgenaamd la Spagnoletto (Jativa 1591-Napels 1652). Op 21 oktober 1926, tussen 12.30u en 13.30u, gingen dieven met het doek aan de haal nadat ze het uit de lijst hadden gesneden. Het werd een dag later teruggevonden op de trein Brussel-Antwerpen. Na het verschijnen van de persberichten over de roof wist de dief er blijkbaar geen blijf meer mee. Na restauratie door Fernand Aelman bracht men het doek op 22 januari 1927 terug naar de kerk. Samen met een ander doek werd het een tweede keer gestolen in 1974. Net vóór de Gentse Feesten van 1983 gingen dieven voor een derde keer met het doek gaan lopen. Tijdens de nacht van donderdag op vrijdag 14/15 juli roofden ze toen niet minder dan 23 kunstwerken uit de kerk. Het doek van de Ribera had pas een restauratie achter de rug. Schilderij: "H. Franciscus a Paulo bij de stervende koning van Frankrijk" door Gillis vander Plaetsen (1808-1857).

Op de scheidingsmuur tussen de kapellen VII en VIII: het grafmonument van Philip Baesbancq, kapelaan van de Sint-Michielskerk, door Laurent Taminne uit Nijvel (1732-1813). Het dateert uit 1775.

Kapel VIII.

Kapel van de H. Catharina van Alexandrië. Vroeger Sint-Thomaskapel.

Schilderij: "De boodschap van Maria" en op hetzelfde doek rechts van een middenpilaar "Het huis van Nazareth dat door engelen wordt overgebracht naar Loreto".

Schilderij: "De triomf van de H. Catharina" door Gaspar de Craeyer. Het Museum voor Schone Kunsten te Brussel bezit een replek van dit werk.

De glasramen uit 1890, gemaakt door J.B. Capronnier en geschonken door Th. Libbrecht, voorzitter van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen.

Op de scheidingsmuur tussen de kapellen VIII en IX: het grafmonument van Norbertus van Reysschoot en Anna Maria Bollaert.

Kapel IX.

Kapel van Sint-Hubertus.

Schilderij: "De verheerlijking van het H. Sacrament" door Jan van Boekhorst. Het hing oorspronkelijk in de Sacramentskapel (kapel XI). Het onderging een restauratiebeurt uitgevoerd door Philippe Bernaert op het einde van de 17de eeuw.

Schilderij: "Sint-Gregorius, paus, hervormt de kerkzang" door Jan Baptist de Champagne (Brussel 1631-Parijs 1681). Aan de kerk geschonken door pas-

toor Gregorius Breydel (geb. 1587). Deze stichtte in de Sint-Michielskerk het vermaarde Gregoriaans Seminarie of "Choraelhuis".

Neogotische biechstoel toegeschreven aan Matthias Zens.

Op de scheidingsmuur tussen de kapellen IX en X: een houten beeld van Sint-Sebastiaan door Frans Allaert uit Gent (1703-1779).

Kapel X.

Kapel van Sint-Sebastiaan.

Altaar met kruis en kandelaars in gedreven koper door de Gentse goudsmid Jan Pilsen. Hij leverde het werk in 1729 in opdracht van de familie d'Hane Steenhuyse. Een aantal leden van deze familie werden alhier begraven.

Grafmonument van Karel van Cleves, "commandant van de poorten van Sluis en van de riviere Brugge-Gent". Hij overleed in 1674. Maria-Anna d'Hane, weduwe van Frans van Cleve - zoon van Frans, liet het plaatsen in 1684. Het daarin gemonteerde schilderij zou van vroegere datum zijn.

Grafplaat van Jean-Baptist d'Hane en Maria-Anna de Nieulant. Het is een werk van Michaël van der Voort van omstreeks 1712.

Verder nog de schilderijen: "De besnijdenis" en "De geboorte" door onbekende meesters.

Kapel XI.

Kapel van het Allerheiligste.

In het begin van deze eeuw werd de kapel omgebouwd in neogotische stijl. De twee beelden "het geloof" en "de hoop" van Alexander Schobbens uit Antwerpen, werden bij die gelegenheid naar het Museum voor Stenen Voorwerpen overgebracht. Mgr. van den Gheyn liet ze daar weghalen om ze aan de kooringang van de Sint-Baafskathedraal te laten plaatsen naast de beelden van de H.H. Petrus en Paulus. Daar bevinden ze zich nu nog.

De glasramen van Capronnier werden door oorlogsomstandigheden beschadigd en vermoedelijk gerestaureerd door H. Coppejans. Het middenste raam, uit 1879, stelt voor: "Christus aan het kruis". Rechts: "De instelling van het feest van het H. Sacrament, door Robert de Torate, bisschop van Luik, in tegenwoordigheid van de H. Juliana in 1246". Links: "De discipelen van Emmaüs". De drie glasramen zijn een geschenk van de heer Borluut-Kervyn en jonkvrouw Amelia Borluut.

Kapel XII.

Kapel van de H. Anna. Vroeger Sint-Gregoriuskapel; Jezus, Maria en Annakapel en grafplaats van de pastoors van de Sint-Michielsparochie.

Schilderij: "De voetwassing van Christus door de H. Gregorius die zich voor doet als pelgrim" toegeschreven aan Karel van Mander.

Schilderij: "De H. Gregorius tegen zijn wil tot paus verkozen" eveneens toe-

geschreven aan Karel van Mander, door anderen toegeschreven aan Pieter vande Mandere.

Altaar met antependium met een voorstelling van de H. Familie. Dit altaar werd toegeschreven aan Gery Helderberg. Uit een onderzoek uitgevoerd door Alfons van Werveke blijkt dat er nooit een Gery Helderberg bestaan heeft. Mogelijks wordt hier verward met Jan Baptist Helderberg of met Gery Picq.

Een houten beeldengroep: "De H. Familie" uit de 18de eeuw.

De glasramen zijn van Arthur Verhaegen en zijn een geschenk van de kunstenaar samen met baron Bethune. Op het middenste glasraam komen volgende afbeeldingen voor: Sint-Jan-Baptist, Sint-Thomas, Sint-Lucas die het portret schildert van O.L.Vrouw met het kind, de aartsengel Michaël en O.L.Vrouw, Sint-Arthur en Sint-Lucas. Onderaan: de wapenschilden van baron Bethune d'Idewalle en Arthur Verhaegen. Op het rechterraam: O.L.Vrouw met de H. Anna, Sint-Joachim, Sint-Paulus, de H. Jozef en de H. Amelia.

Op het linkerraam: zes heiligen waaronder David.

Op de scheidingsmuur tussen de kapellen XII en XIII: een marmeren grafsteen van Jan Frans van Cothem en Livina Theresia de Reuse, uit 1721, door Michiel vander Voort uit Antwerpen.

Kapel XIII.

Kapel van de pastoor.

Schilderij: "David en Nathan of God laat de profeet Gad aan David vertellen dat hij omwille van zijn zonden, zijn volk zal kasteiden", door Jan van Boekhorst.

Schilderij: "De marteldood van de H. Barbara" door Jan Janssens (Gent 1575-1632).

Een neogotische biechtstoel, waarschijnlijk door Matthias Zens.

Op de scheidingsmuur tussen de kapellen XIII en XIV: een marmeren grafsteen van Petrus vanden Berghe fs. Guil., overleden in 1756. Voor het beeld van de engel deed men beroep op de Brugse beeldhouwer Hendrik Pulinx (Brugge 1698-1780).

Kapel XIV.

Tevens toegang naar de sacristie.

Schilderij: "De geseling van Christus" door Geraard Seghers (Antwerpen 1591-1681). Het is een geschenk van de familie Terlack.

Schilderij: "De verheerlijking van Christus" uit 1817, door Jan-Baptist Maes-Canini. Het werk hing oorspronkelijk in de kapel van de H. Anna. Toen het altaar in 1888 werd afgebroken hing men het op zijn huidige plaats.

De glasramen, vervaardigd door Arthur Verhaegen, werden geschonken door de familie Cooreman ter nagedachtenis aan Victor Cooreman, voorzitter van de kerkraad van Sint-Michiels.

Op de scheidingsmuur tussen de kapellen XIV en XV: een marmeren engel die deel uitmaakt van de epitaaf van Carel Joseph Mortgat, eerste secretaris van de schepenen van Gedeede te Gent, overleden op 27 februari 1761. Hij dateert uit 1769 en is het werk van Pieter Pepers uit Brugge (1730-1785).

Kapel XV.

Kapel van Sint-Adrianus.

Schilderij: "De marteling van de H. Adrianus, officier in het leger van keizer Maximinius, overleden in 306" door Theodoor van Thulden ('s Hertogenbos 1606-Antwerpen 1678). Van Thulden was leerling van Rubens. De knielende jonge vrouw in het midden zou de echtgenote van zijn leermeester zijn, namelijk Helena Fourment.

Schilderij: "Verheerlijking van O.L. Vrouw", vermoedelijk van Jan van Cleef. Op de scheidingsmuur tussen de kapellen XV en XVI: het grafmonument van Guilielmus Schamp, schepen van Gent omstreeks 1780. Het beeld stelt Sint-Lucas voor.

Kapel XVI.

Kapel van de H. Geest.

Schilderijen: "De nederdaling van de H. Geest over de apostelen" en "De verering van het kind Jezus door Maria, Jozef, Sint-Joris en Sint-Bernardus", beiden door Gaspar de Craeyer.

Kapel XVII.

Kapel van de broederschap van het H. Kruis, tevens noordertransept. Vroeger kapel van de Vrije Schippers.

Schilderij: "Christus aan het kruis" door Antoon van Dijck (Antwerpen 1599-Londen 1681). Het doek meet 4 m bij 2,90 m en dateert uit de periode 1628-1630. De broederschap van het H. Kruis bestelde het werk in 1627 bij Rubens. Toen het te Gent aankwam bleek het niet door Rubens zelf te zijn geschilderd doch door zijn leerling Antoon van Dijck. In die periode was Rubens door Infante Isabella-Clara belast met een diplomatieke opdracht in Spanje. Waarschijnlijk was dit de reden waarom hij het doek door zijn beste leerling liet maken. Het werk onderging een aantal reinigings- en restauratiebeurten zoals door Lodewijk Fournenburg in 1659, door Michiel Brueghel en Frans Reys in 1744, later door De Meere en nog recent bij het Instituut voor het Kunstpatrium te Brussel.

Schilderij: "De vinding van het H. Kruis door de H. Helena", een werk door Jozef Paelinck (Oostakker 1781-Brussel 1839) in 1811 te Rome geschilderd. Men beweert dat Josephine de Beauharnais, de eerste vrouw van Napoleon, model stond voor de H. Helena.

Schilderij: "De H.H. Crisminus en Crispinianus" uit 1698-1699, door Jan van Cleef.

Schilderijen: De kruiswegstaties, uit het einde van de 19de of het begin van de 20ste eeuw.

Op het antependium van het altaar: "De graflegging" in grisaille.

De twee engelenbeeldjes zijn vermoedelijk van J.B. Helderberg.

Beelden: "H. Hart" en "De treurende Moeder Gods" uit 1919, door Oscar Sinia (1877-1956).

In het noorderportaal: de vermoedelijke resten van de oude kerk (vóór 1440) met twee consoles in blauwe steen uit de 14de eeuw die een vrouwfiguur en een grijnzende kop voorstellen.

Kapel XVIII.

Kapel van de H. Barbara.

Schilderij: "H. Barbara" door Antoon van Ysendyck.

Biechtstoel in Lodewijk XV-stijl.

Kapel XIX.

Kapel O.L.Vrouw van Smarten.

Schilderij: "De kruisafneming" door Antoon vanden Heuvel.

Schilderij: "De opwekking van Lazarus" door Otto Venius (Van Veen) (Leiden 1588-Brussel 1629). In 1804 aan de kerk geschonken door Nicolas Paul uit Nijvel.

Kapel XX.

Kapel van de H. Theresia van Lisieux.

Schilderij: "De ten hemelopneming van Maria" toegeschreven aan Hendrik van Baelen, door anderen aan Jan Janssens.

Kapel XXI.

Schilderij: "De geseling van Christus" door Abraham Janssens (Antwerpen 1576-1632). Afkomstig uit kapel I. Het werk werd in 1636 besteld bij Jan Janssens doch om onbekende reden door zijn broer uitgevoerd.

Schilderij: "De kruisverheffing" door Louis Primo (Brussel 1606-1668).

Kapel XXII.

Doopkapel.

De doopvont in gedreven koper met marmeren voetstuk dateert uit de tweede helft van de 19de eeuw en vervangt de vroegere doopvont van Pieter Verbrugghen uit Antwerpen.

BIBLIOGRAFIE

- De Keyzer Berten: De Sint-Michielskerk te Gent, 1979.
- De Keyzer Berten: Orgelhistorie in de Sint-Michielskerk, 1951.
- Van Overstraeten Jozef, Gerits Jan: Gids voor Vlaanderen, Antwerpen 1985, p. 340-342.
- Deseyn Guido: Gids voor Oud Gent, Antwerpen 1984, p. 360-361.
- De Potter Frans: Gent van de oudsten tijd tot heden, Gent 1882-1901, deel 7, p. 384-506.
- Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België - Architectuur - deel 4 na - Stad Gent, p. 460-464.
- Van Elslande Rudy: De Van Eycks te Gent - leerlingen en medewerkers, in: Ghendtsche Tydinghen 1984, nr. 5, p. 319-332.
- Levis Eddy: Republiek en symboliek, in: Ghendtsche Tydinghen 1987, nr. 6, p. 289-311.
- Broget Georges: Toen wegenwerken op de Poel en Sint-Michielsplein een stuk ver verleden blootlegden, in: Ghendtsche Tydinghen 1991, nr. 5, p. 258-275.
- Maes David: Over Lieven van Pottelsberghe, in: Ghendtsche Tydinghen 1996, nr. 1, p. 31-34.

BIJLAGE

Lieven van Pottelsberghe, ridder, heer van Vinderhoute, Merendree en Wissekerke (Bazel), bekleedde tijdens zijn leven heel wat openbare functies. Naast raadslid in de Raad van Vlaanderen was hij tevens lid van de Privéraad, meester van de requesten en ontvanger-generaal van de bedden in Vlaanderen.

Als parochiaan van Sint-Michiels, hij bewoonde een huis in de Hoogstraat - het z.g. Hof van Vinderhoute, droeg hij herhaaldelijk bij tot de verfraaiing van de kerk zoals onder andere in 1512 voor de herstelling van de toren. Tevens schonk hij in datzelfde jaar zes nieuwe klokken voor de "cleenen turre". Voor het groot orgel, door hem bekostigd, mocht hij de "orghelare en de blazere" aanstellen.

Lieven verkreeg de toelating om zijn privékapel in te richten in de kapel van de Zoete Naam Jezus. Deze situeerde zich in de zuiderkruisbeuk. Van dan af duidde men haar ook aan als Vinderhoutekapel.

Het interieur van deze kapel moet een streling voor het oog zijn geweest. Voor het groot venster leverde Daniël Lonis in 1517 een prachtig geschilderd glasraam. Van het vroeg-renaissance-altaar en de kapelafsluiting uit 1525 bewaart het Gentse Stadsarchief nu nog de ontwerptekeningen. Het altaar was voorzien van de wapenschilden en de kenspreuken van Lieven en zijn echtgenote Livina van Steelandt. De kenspreuk van Lieven was: "Plus est en luy", die van zijn echtgenote: "Ma foi est tele".

Verder trof men in de kapel nog de "zitsels van Vinderhoute" - een houten gestoelte voorzien van de blazoenen van het echtpaar - naast verschillende grafmonumenten van de familie van Pottelsberghe, aan. De portretten van Lieven en Livina in het Museum voor Schone Kunsten te Gent, toegeschreven aan Geraard Horenbout, werden vermoedelijk geschilderd voor deze kapel. Uit het huwelijk van Lieven met Livina ontsproten vijf kinderen. Twee ervan studeerden aan de Universiteit van Orleans. Aldaar overleed de oudste zoon, Florens, in 1521. Antoon, de op één na oudste zoon, overleed in 1524. Twee andere kinderen overleden op zeer jeugdige leeftijd.

Slechts één zoon bereikte een huwbare leeftijd, nl. Frans. Deze ging een echtverbintenis aan met Jacoba (Jacqueline) de Bonnières de Suastre. Frans stierf kinderloos in 1544 waarna zijn weduwe hertrouwde met Adolf van Bourgondië, heer van Ter Kapellen die op de Poel resideerde. Lieven droeg in 1513 bij tot de heropbouw van het in verval geraakte Kinderen Alijnhospitaal. Zijn zoon Frans legde in 1543 de eerste steen voor de kapel van dit godshuis.

In 1521 riep Lieven een beurzenstichting in het leven. Daarbij mochten tien kinderen op zijn kosten onderwijs volgen bij de Hiëronymieten in het Geraard de Duivelsteen. Drie beurzen wa-

ren voorbehouden aan Universiteitsstudenten of leerlingen aan een hoge school. Later, in 1523, breidde hij zijn fundatie uit tot dertien kinderen. Wegens hun rood habijt noemde men deze kinderen "Les rouges Robbes" of "Rokerels".

Lieven overleed in 1531, zijn echtgenote in 1562. De fundatie van de "13 scholieren" ging in 1569 over naar het Bisschoppelijk Seminarie.

David MAES
